

LUNDS
UNIVERSITET

Natur(s)kön feminism

En analys av fyra feministiska teoriers
förhållningssätt till människans (könade) natur

Författare: Cornelia Holmlund
Genusvetenskapliga institutionen
Kandidatuppsats, 15 hp.
GNVK02 VT 2018
Handledare: Lena Gunnarsson

Abstract

This thesis explores the ontological assumptions made about the (sexed) nature of humans in four feminist theoretical accounts of sex and gendered power. The four works analysed are: Simone de Beauvoir's *The Second Sex*, Gayle Rubin's "The Traffic in Women", Judith Butler's *Gender Trouble* and Elisabeth Grosz' *Time Travels*. The ontological assumptions are analyzed with a critical realist approach and evaluated regarding to the internal coherence and the external relevance of the frameworks in terms of the implications possible to draw from them when it comes to theorizing feminist emancipation. The conclusion drawn is that it is fundamental for feminist theories of sex and gendered power to have an explicit ontology of the (sexed) nature of humans, including both its constraints and potentials. Lastly, in order to theorize feminist emancipation, it is of great importance to make normative claims.

Keywords: feminist theory, critical realism, the (sexed) nature of humans, ontology, emancipation

Nyckelord: feministisk teori, kritisk realism, människans (könade) natur, ontologi, frigörelse

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Naturens plats i feministisk teori	6
1.4 Material och urval	7
1.5 Kontextualisering av material	8
1.6 Teori och metod	13
2 Analys	15
2.1 Relationen mellan natur och kultur	15
2.6 Frigörelse, överskridande och förändring	26
3 Slutsatser	33
4 Litteratur	35

---

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Få feminister skulle hävda att kön kan reduceras till en biologisk kategori eftersom det skulle underminera alla möjligheter till förändring och frigörelse. Idag kan dock tendenser identifieras som framställer biologi som utan betydelse för könade maktrelationer. Att det funnits en feministisk ovilja eller rädsla att lyfta biologiska skillnader är på många sätt logiskt. Kvinnoförtryck har ofta legitimerats med hänvisning till naturen och kvinnans biologi. Att utmana biologisk determinism genom att härleda kvinnoförtryck till kulturen har därför varit centralt i feministisk teori och praktik (Se t.ex. Soper 1995:121). Under de senaste decennierna kan ett skifte i debatten identifieras. Åsa Carlson (2001:86-87) beskriver att det feministiska motståndet mot essentialism har rört sig från att utmana idén om ”det genomträngande könet” och existensen av en ”essentiell kvinnlighet” till att argumentera för att kön skulle vara lika konstruerat som genus. I detta skifte kan människans (könade) natur sägas ha fått något av en prekär position inom samtida feminism. Idag kan vi dock se ännu ett skifte. En ontologisk vändning har skett där intresset för ontologiska frågor har ökat. Jag kommer att gå in lite närmare på detta i avsnitt *1.3 Naturens plats i feministisk teori*.

Med denna uppsats vill jag ta mig an en tematik som jag upplever som marginaliserad inom feminismen. Att undvika eller förneka människans (könade) natur är, som Lena Gunnarsson (2013:105) framhåller, inte en särskilt produktiv utväg för att utmana biologisk determinism. Min utgångspunkt är, med inspiration från Anna G. Jónasdóttirs (2003/1991) och Gunnarssons (2013) historiematerialistiska respektive kritiskt realistiska feministiska teorier, att patriarkatet i viss mån hämtar kraft ur människans natur och skillnader baserat på biologi på ett annat sätt än maktstrukturer som kapitalismen och rasismen gör. Jag menar att vi lättare kan föreställa oss ett samhälle som utrotat skillnader baserat på klass och ras då varken kapitalismen eller rasismen utgår från betydande biologiska skillnader mellan människor vilket jag hävdar att patriarkatet gör. Hur man förhåller sig till människans (könade) natur blir på många sätt därför mer besvärligt för feministisk teori jämfört med kritiska teorier med andra maktrelationer i centrum. Jag finner det därför intressant att studera antaganden om människans (könade) natur i just feministisk teori. Eftersom den strävar efter förändring är antaganden om människans (könade) natur betydelsefulla

för vilken typ av förändring man strävar efter och som tros vara möjlig. Antaganden om människans (könade) natur får konsekvenser för hur man kan forma feministiska teorier om människan, kön, sexualitet och frigörelse, vilket kommer demonstreras i uppsatsen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka, jämföra och kritiskt granska hur författarna bakom fyra centrala och inflytelserika feministiska texter har förhållit sig till människans (könade) natur. Texterna jag kommer att analysera representerar fyra olika strömningar inom feministisk teori.

Texterna är:

- *Det andra könet* (1949/2015) av Simone de Beauvoir (*Le Deuxième Sexe*)
- "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex" (1975) av Gayle Rubin
- *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion* (1990/2007) av Judith Butler (*Gender Trouble : feminism and the subversion of identity*)
- *Time Travels: Feminism, Nature, Power* (2005) av Elisabeth Grosz

Frågeställningarna är:

- Vilka ontologiska antaganden görs om människans (könade) natur i dessa fyra texter?
- Vilka eventuella spänningar och motsägelser kan identifieras i texternas ramverk?
- Vilka eventuella spänningar och problem kan identifieras i ramverken vad gäller implikationer för att kunna begreppsliggöra feministisk frigörelse?

När jag använder begreppet "människans (könade) natur" syftar jag främst på människans biologiska struktur och dess behov, förmågor, begär och begränsningar med avseende på människans existens som sexuell könsvarelse. Avsikten med att jag har satt könade inom parantes är att mitt forskningsintresse också delvis rör människans natur bortom kön, även om människans könade natur är det som står i fokus.

Värt att nämna är att jag använder mig av två texter på engelska, en översatt till svenska från engelska och en översatt till svenska från franska. Kön och genus får något olika betydelser på de olika språken. Engelskans "sex", och kanske främst "sexual", hänvisar delvis till både kön och sexualitet medan det svenska "kön" enbart hänvisar till kön. På franska inbegriper "sexe" sexuellt liv och den könade karaktären hos människan. Jag vill vara tydlig med att människans könade natur

för mig är av sexuell karaktär. En annan betydelseskillnad är hur kön på svenska ofta används som begrepp för att hänvisa till både det som på engelska är ”sex” och ”gender”. Jag ger kön både politiska, sociala, biologiska och psykologiska betydelser, när jag inte diskuterar det inom ramen för kön/genus-distinktionen då jag skiljer på biologiska och sociala strukturer och mekanismer.

1.3 Naturens plats i feministisk teori

Jag kommer här att redogöra för två perspektiv som kan placeras i den ontologiska vändningen, dels en nymaterialistisk representerad av Stacy Alaimo och Susan Hekman och dels en kritisk realistisk representerad av Kate Soper och Gunnarsson. Gemensamt har de, precis som jag, ett feministiskt teoretiskt intresse för de ontologiska frågorna, som de menar varit marginaliserade inom feministisk teori.

Med *Material feminisms* (2008) vill Alaimo och Hekman sätta det materiella, kroppars materialitet och naturens materialitet, i centrum för feministisk teori och praktik. De menar att feministisk teori hamnat i ett dödläge på grund av poststrukturalismens dominans och dess fokus på språket och språkets betydelse för konstituerandet av verkligheten. De vill dekonstruera dikotomin diskurs/materialitet men samtidigt behålla båda elementen utan att ge den ena större betydelse (Alaimo & Hekman 2008:6). Den materiella feminismen de förespråkar är en feminism som omdefinierar förståelser av relationer mellan naturen, det mänskliga och det icke-mänskliga. Naturen bör enligt Alaimo & Hekman (2008:7) inte ses som en passiv social konstruktion utan som en kraft med agens som interagerar med både mänskliga och icke-mänskliga element.

Kate Soper ifrågasätter i *What is Nature?* (1995) feminismens antinaturalistiska tendenser från en kritisk realistisk position. Hon framhåller feminismens tradition av att utmana idén om patriarkatet som något ”naturligt” och istället visa på diskursers roll för naturalisering av maktrelationer som bygger på mänskliga konventioner (Soper 1995:121). Soper (1995:125) ser det som viktigt att erkänna dels människans sexualitets särskilt mänskliga karaktär, dess formbarhet och dess historiskt varierande former, och dels det människans sexualitet har gemensamt med andra djur, den relativt statiska universella biologiska basen. Den biologiska basen utgörs av människans biologi som både möjliggör och begränsar sexualitetens former. Utan ett erkännande av denna naturliga grund blir det praktiskt taget omöjligt enligt Soper (1995:129) att argumentera för att sexualiteten bör organiseras på ett mindre förtryckande sätt.

Lena Gunnarsson är en annan kritisk realist som påtalat feministisk teoris brist på ontologiskt fokus. Gunnarsson framhåller i *On the Ontology of Love Sexuality and Power* (2013:103) att det råder en brist inom feministisk teori på en explicit naturlig ontologi över människans existens. När det gäller feministiska teoretiseringar av sexualitet, så som MacKinnon och Butler, har de ofta väldigt lite att säga om sexualiteten som sådan. Men antagandet om en maktstruktur med sexualiteten som grund blir inte begripligt om vi saknar en uppfattning om vad sexualitet är utanför den maktstruktur den är integrerad i, menar Gunnarsson (2013:103). Hon anser även att det finns en brist på explicit ontologi över människans natur och dess könade villkor hos nymaterialistiska teorier som endast rör sig på en allmän ontologisk nivå.

1.4 Material och urval

För att uppnå mitt syfte kommer jag att analysera fyra centrala och inflytelserika feministiska teoretiska texter av fyra olika feministiska teoretiker publicerade under fyra olika decennier från 1949 till 2005. Texterna presenterades i avsnitt 1.2 *Syfte och frågeställningar* och kan sägas representera fyra olika strömningar inom feministisk teori. Beauvoir har valts ut eftersom *Det andra könet* (1949/2015) kan sägas vara det första feministiska verk som ger ett helhetsperspektiv på kvinnans situation och förtryck och som därför präglat feministisk teoribildning. I *Det andra könet* har ”Inledning”, ”Biologiska utgångspunkter” och ”Historia” valts ut för mest ingående analys. Rubin har valts som en representant för andra vågens feminism, präglad av radikalfeminism och socialistisk feminism. Hennes introducering av kön/genussystemet i ”The Traffic in Women” (1975) har fått stor betydelse för feministisk teori. ”The Traffic in Women” kommer att studeras i sin helhet. Butler har valts som en representant för poststrukturalism och queerfeminism. Hennes kritik mot distinktionen mellan kön och genus, som introducerades i *Genustrubbel* (1990/2007), har fått avgörande konsekvenser för feministisk teori. I *Genustrubbel* kommer fokus att ligga på kapitel 1, ”Kön/genus/begär och subjektet”. Grosz har valts då hon kan sägas representera nymaterialistisk och posthumanistisk feminism som blivit populär i dagens feministiska teori. Att avsluta med Grosz är intressant för att hon representerar vad som kan sägas vara i ropet just nu. I *Time travels* (2005) kommer ”Part I. Nature, culture and the future” och ”Part IV. Identity, sexual difference, and the future” vara de delar som särskilt studeras.

”The Traffic in Women” är den enda som är skriven i form av en artikel som därför analyseras i sin helhet. När jag analyserar de andra verken har jag inte den möjligheten, på grund av uppsatsens begränsade omfång. Därför kommer jag att fokusera på särskilda avsnitt. Jag har valt avsnitt som

relaterar till mitt syfte i så hög grad som möjligt. Att jag fokuserar på särskilda avsnitt och citat möjliggör närläsning och att i detalj undersöka de eventuella spänningar jag är intresserad av. I någon mån försöker jag även ha ett helhetsgrepp på verken för att inte förlora mig i detaljer tagna ur sitt sammanhang. För att uppnå detta försöker jag också dels att sätta verken i sina filosofiska kontexter, dels hämta stöd från tidigare analyser av valda verk där verken studerats i sin helhet och i vissa fall också där flera arbeten av teoretikerna studerats.

Jag har syftat till att uppnå en viss spridning sett till den tid texterna uppkom i, då jag vill fånga en utveckling av feministisk teori. De jag valt representerar alla vad som kan ses som den dominerande strömningen inom feministisk teori just den tidsperioden, och kan också sägas ha bidragit till strömningens genomslag inom feministisk teori. Jag har, för att knyta an till mitt syfte, valt texter som explicit handlar om kön, genus och sexualitet. Alla texter kan betraktas som tongivande för den feministiska teoribildningen, vilket är varför de valts ut. Alla texter som jag har valt är också skrivna av vita västerländska teoretiker. Detta har att göra med att det i stor utsträckning varit vita västerländska teoretiker som fått stort genomslag kring de teman jag analyserar. Detta bör och kan självklart problematiseras, men det finns dessvärre inte utrymme att gå in djupare på denna problematik i denna uppsats.

1.5 Kontextualisering av material

Istället för att ge en översikt på forskning som på olika sätt analyserat hur man inom feministisk teori förhållit sig till människas (könade) natur kommer jag att introducera och kontextualisera texterna jag kommer att analysera. Det är texter som har forskats mycket om tidigare, varför jag i min analys kommer att gå i dialog med tidigare forskning som analyserat texterna med något slags fokus på natur, kön och genus. Texterna kommer att presenteras i kronologisk ordning och i analysen delvis förhållas till denna kronologi. Eftersom de alla har varit tongivande för den feministiska teorin är det naturligt att se hur de senare delvis bygger på, går i kritik mot samt förhåller sig till de tidigare.

1.5.1 Simone de Beauvoir och *Det andra könet* (1949/2015)

Det andra könet publicerades 1949 av den franska författaren och filosofen Simone de Beauvoir (1908-1986) i en tid när hemmafruideal dominerade och en organiserad radikal kvinnorörelse var frånvarande. Ett helhetsperspektiv på kvinnans situation och förtryck saknades, vilket kan förklara

varför *Det andra könet* kom att få så stor betydelse. Eva Gothlin¹ menar att de mest framträdande filosofiska traditioner som möts i *Det andra könet* är existensfenomenologi och en historiefilosofi präglad av hegeliism och marxism (Gothlin 1991:89-90, 2010:112). Den franska moderna existensfilosofin, med Sartre som förgrundsfigur, var beroende av den tyska fenomenologin med filosofer som Husserl och Heidegger (Gothlin 1991:192, 201). Beauvoir analyserar vad det är att vara kvinna existensfenomenologiskt, utan att ta existensen av en essentiell kvinnlighet för given.

Beauvoirs övergripande perspektiv är den existentialistiska etiken (Beauvoir, 1949/2015:37). För existensfilosofer står den mänskliga existensen i centrum för intresset. Människans avsaknad av natur eller essens betonas, existensen antas föregå essensen. Detta formuleras av Beauvoir: ”En existerande är inget annat än det hon gör, det möjliga överskrider inte det reella, essensen föregår inte existensen: i sin rena subjektivitet är människan ingenting. Hon bedöms efter sina handlingar” (Beauvoir 1949/2015: 311). Människan utmärker sig i förhållande till andra djur som frihet och transcendens, ett ständigt överskridande av sina givna villkor.

De hegelska och marxistiska influenserna är tydligast när det kommer till Beauvoirs historiefilosofi och i betonandet av den politiska och ekonomiska situationen som avgörande för människans möjligheter att förverkliga sig som transcendens. Hegels herre-slav-dialektik används för att förklara uppkomsten av kvinnoförtrycket. Där placeras kvinnan utanför dialektiken, vilket gör henne till den absoluta Andre. Kvinnoförtryckets uppkomst härleder Beauvoir också till kvinnans låga deltagande i produktivt arbete. I den marxismen är människan en del av naturen, men en del som särskiljer sig genom sin produktiva aktivitet som förändrar naturen med syftet att tillfredsställa de grundläggande materiella behoven (Gothlin 1991:135). Människans natur bestäms därför i mångt och mycket av hennes produktiva arbete. Människosynen i *Det andra könet* präglas på många sätt av dessa marxistiska och hegeliiska influenser.

Det andra könet är ett omfattande verk, ur vilket jag bara analyserat delar. I ”Inledning” redogör Beauvoir för sin övergripande ingång i projektet *Det andra könet*, att undersöka kvinnans situation och vad det är att vara kvinna. I ”Biologiska utgångspunkter” diskuteras de som hon anser vara de biologiska utgångspunkterna för kvinnans situation. I ”Historia” utformar hon en historiefilosofi för att förklara kvinnoförtryckets uppkomst och betona betydelsen av den historiska situationen.

---

¹ Tidigare Lundgren-Gothlin

1.5.2 Gayle Rubin och "The Traffic in Women" (1975)

"The Traffic in Women" (1975) kom ut under den period som brukar beskrivas som andra vågens feminism. Artikeln är skriven av den amerikanska feministiska antropologen Gayle Rubin (1949-). Rubin beskriver i en intervju med Judith Butler (1994:50) den politiska kontexten som artikeln skrevs i. Hon situerar artikeln i andra vågens feminism där det var viktigt att hitta sätt för att förklara och analysera kvinnoförtrycket, ofta ur en radikalfeministisk eller socialistisk vinkel. Hon placerar även artikeln i en bredare politisk kontext som utgjordes av en ny vänster och en stor antikrigsrörelse som gjorde motstånd mot USA-imperialism. Marxism i olika former präglade det intellektuella tänkandet. Men det många feminister, också Rubin själv, insåg var att det marxistiska paradigmet trots dess användbarhet var bristfälligt när det kom till att teoretisera kön och könade maktrelationer.

I "The Traffic in Women" introducerar Rubin vad hon kallar för "the sex/gender system" som kan översättas till kön/genussystemet på svenska. Syftet med artikeln och med att introducera kön/genussystemet var att förklara kvinnoförtrycket. Rubin (1975:157) menar att förklaringen av samhällets könade maktrelationers skapar grunden för att kunna ta ställning till vilken typ av förändring som är önskvärd och möjlig. Kvinnoförtrycket ses i artikeln som ett resultat av samhällets organisering av sexualitet och reproduktion. "The Traffic in Women" kan ses som en syntes av Freud och Lévi-Strauss, psykoanalys och fransk strukturalistisk antropologi, som båda ser människans existens i huvudsak i könsliga och sexuella termer till skillnad från marxismen. Freuds teori om könsidentitetens utformning och Lévi-Strauss teori om släktskap används för att göra en ansats till könen och sexualitetens politiska ekonomi.

Hos både Lévi Strauss och Freud ser Rubin (1975:158) en teori om kön/genussystem, trots att de själva inte ser vad deras teorier säger om kvinnans underordning. Varken Lévi-Strauss eller Freud ifrågasätter sexismen i systemen de beskriver, men Rubin (1975:203) menar att detta bör och kan göras. Deras teorier möjliggör att isolera kön och genus från ett samhälles produktionssätt och därmed undvika marxistiska tendenser att reducera könsförtryck till ekonomi (Rubin 1975:203). Dock är Rubin tydlig med att ett samhälles kön/genussystem måste ses i relation till dess sätt att organisera ekonomi, och att marxistiska analyser av ekonomi och feministiska analyser av kön och sexualitet bör ses i relation till varandra.

1.5.3 Judith Butler och *Genustrubbel* (1990/2007)

Genustrubbel (1990) är skriven av den amerikanska feministiska filosofen, litteraturvetaren och retorikern, Judith Butler (1956-). Boken slog enligt Ellen Mortenson, som skrivit inledningen i den svenska översättningen, ”ner som en bomb i akademiska feministkretsar” (2007:7). Butler syftar med *Genustrubbel* till att rubba de föregivet stabila och naturgivna könskategorierna:

Redan nu står det klart att ett effektivt sätt att säkra könets inre stabilitet och binära ram är att hänföra könets dualitet till en fördiskursiv sfär. Denna bild av könets som fördiskursivt bör ses som en effekt av den apparat för kulturell konstruktion som betecknas av *genus*. (Butler 1990/2007:57)

Butler kan ses som en av förgrundsfigurerna i den poststrukturalistiska och queerfeministiska traditionen. Här överges i mångt och mycket försöken, som var många under andra vågen, att analysera och förklara kvinnoförtryck med övergripande teorier. Butler skiftar istället fokus till hur kategorierna män och kvinnor konstruerats diskursivt. För att göra detta används en genealogisk metod som kan spåras till Nietzsche men som utvecklades av Foucault.

Genealogin innebär en kritik av totaliserande diskurser som gör anspråk på att sitta inne med den fullständiga sanningen, vare sig den handlar om historiska epoker eller om ett begrepps utveckling. I stället avslöjar den genealogiska metoden en fragmenterad, subjektiverad, specifik och lokal kunskap, där skillnaderna träder fram. (Mortensen 2007:8)

Centralt i poststrukturalismen är att förkasta idén om en universell mänsklig natur. Varje mänskligt jag representerar för poststrukturalister istället en egen subjektivitet, en subjektivitet som är konstruerad av språket, kulturen och historien (Gemzöe 2014:141). I den poststrukturalistiska queerteorin ses kön/genus och sexualitet framför allt som sociala konstruktioner. Den heterosexuella matrisen ses som en fundamental del av konstruktionen av genus/kön (Butler 1990).

I kapitlet ”Kön/genus/begär” omprövas kategorin ”kvinnor” som feminismens subjekt och distinktionen mellan kön och genus kritiserar. Problemet med att använda kategorin kvinnor som feminismens subjekt är att det då enligt Butler (1990/2007:51) antas att det finns en ett fördiskursivt subjekt som väntar på att representeras. För Butler finns inga biologiska könade kategorier som kan sägas existera oberoende av våra uppfattningar om dem, kön är lika konstruerat som genus.

1.5.4 Elisabeth Grosz och *Time travels* (2005)

Elisabeth Grosz (1947-), en australiensk feministisk filosof och litteraturvetare, och *Time Travels* (2005), kan sägas tillhöra en strömning av feministisk nymaterialism, tillsammans med tänkare som Karen Barad och Rosi Braidotti. Centralt för den feministiska nymaterialismen är en kritik av det materiellas underordnade roll inom feministisk teori (Alaimo & Hekman 2008). Nymaterialister vill lyfta fram de ontologiska frågorna som länge varit marginaliserade av de epistemologiska. Gemensamt för nymaterialister är också en kritisk hållning till dualismer. Nymaterialistisk feminism överlappar med vad som ibland kallas materialistisk feminism (Alaimo & Hekman 2008) och posthumanistisk feminism (Grosz 2005, 2011).

Groszs posthumanistiska nymaterialism är en kritik mot den antropocentrism som innefattar en syn på människan som radikalt annorlunda andra djur, och som länge präglat humaniora och samhällsvetenskapliga discipliner. Grosz posthumanistiska ambitioner kan beskrivas med frågor hon ställer sig i ett citat från *Becoming Undone*:

What would a humanities, a knowledge of and for the human, look like if it placed the animal in its rightful place, not only before the human but also within and after the human? What is the trajectory of a newly considered humanities, one that seeks to know itself not in opposition to its others, the 'others' of the human, but in continuity with them? (2011:13)

Grosz (2005:183) vill vända blicken bort från feminismens fokus på villkor och effekter av socialt underordnade gruppers subjektiviteter, begär och förtryck, till att titta utåt på de materiella och naturliga krafter som verkar i det sociala, det historiska och det sexuella. Grosz (2005:172) menar att det är hög tid att undersöka vad ett fenomenologiskt perspektiv på könsskillnad (sexual difference), där erfarenheten av att leva som tex kvinna står i fokus, utelämnar: materialitet, fysik, kraft, ontologi och tid. I *Time Travels* använder hon sig bland annat av Darwin, Deleuze, Nietzsche, Foucault och Irigaray för att utforska dessa aspekter. I den första delen jag analyserar, "Part I. Nature, culture and the future", använder sig Grosz av Darwins evolutionsteori för att visa på dess radikalitet och användbarhet för feministisk teori. I den andra delen, "Part IV. Identity, sexual difference, and the future", vill Grosz skapa nya koncept för feministiska strategier genom att kombinera Deleuze och Irigaray. Deleuzes arbeten kan vara till stor nytta för feministisk politik, menar Grosz, genom hans fokus på ontologi, på frågor som rör materia och krafter, det han ibland kallar "utsidan". Återvändandet till ontologi karaktäriserar enligt Grosz också Irigarays arbeten, varför hennes teoretisering av könsskillnad (sexual difference) är feministiskt användbar.

1.6 Teori och metod

I min uppsats har jag valt att utgå från en kritisk realistisk metodologi. Metodologin har valts eftersom den erbjuder ett metateoretiskt ramverk som kan sättas i relation till det jag analyserar, antaganden om människans (könade) natur i fyra feministiska teoretiska texter. Den kritiska realismen gör det möjligt att koppla teori och metod till varandra, i motsats till ansatser där teori och metod utgör åtskiljda delar. Jag kommer nu att redogöra för den kritiska realismens centrala delar som är av särskild relevans för mig, och i slutet av avsnittet redogöra för min konkreta metod.

Kritisk realism har utmärkt sig genom att sätta de ontologiska frågorna i centrum. Ontologiska antaganden, om verklighetens innersta beskaffenhet, om ”det som finns”, om ”tingens väsen” är antaganden som med nödvändighet måste ligga till grund för alla andra antaganden vi kan göra, menar kritiska realister (Danermark et al 1997:43). I min analys tar jag fasta på detta. Min teoretiska utgångspunkt är det kritiska realistiska antagandet att alla teorier har en ontologi, oavsett om den uttrycks explicit eller implicit, och att den får avgörande konsekvenser för teorin. Oavsett om antaganden om människans (könade) natur formuleras explicit eller implicit är det viktigt att se till dessa och de konsekvenser de kan tänkas få för teorin.

Kritisk realistisk ontologi utgår från förekomsten av en objektiv verklighet som existerar oberoende av vår kunskap om den, och vår kunskap om världen är alltid begreppsligt förmedlad. Viktigt att poängtera är att kritiska realister också menar att den sociala verkligheten är begreppsligt konstituerad, men inte enbart. Danermark m.fl. (1997:47-51) redogör för den kritiska realismens stratifierade ontologi genom Roy Bhaskars begreppsliga distinktion mellan verklighetens tre ontologiska domäner. Den *empiriska domänen* utgörs av det som brukar kallas empiri, händelser som vi observerar. Den *faktiska domänen* utgörs av allt som sker, oavsett om någon observerar eller erfar det. Det *verkligas domän* utgörs av de strukturer och mekanismer hos verkligheten som orsakar de faktiska händelserna. Genom att fokusera på det verkligas domän och dess strukturer och mekanismer syftar kritiska realister enligt Sayer (2000:11-12) till att identifiera både nödvändigheter, möjligheter och potentialer i världen, sett till de studerade objekten och fenomenens natur. En kritisk realistisk ontologi menar med andra ord att krafter kan existera utan att alltid vara aktiva, och att det som har hänt inte uttömmar möjligheterna för vad som kan hända.

Det föreligger en ontologisk klyfta mellan vetenskapens teorier och begrepp om världen, och verkligheten bortom de teorier och begrepp vi skapar om den, som gör det i princip omöjligt att

skapa perfekt kunskap om verkligheten och dess underliggande strukturer och mekanismer, det verkligas domän. Men detta bör, enligt kritiska realister, inte resultera i ett antagande om att denna domän av verkligheten inte existerar. Ett sådant antagande ses som ett resultat av det *epistemiska felslutet*, misstaget att reducera verkligheten till empiriska observationer, att slå samman ontologi med epistemologi till ett, när relationen snarare bör ses som dialektisk (Danermark et al 1997:50, 360).

I kritisk realistisk ontologi är verkligheten stratifierad, men inte bara i verklighetens tre domäner. Verkligheten är också stratifierad på det sättet att mekanismer verkar i olika strata av verkligheten (Danermark et al. 2003:338). Fysiska, kemiska, biologiska, psykologiska och sociala är exempel på olika strata. Varje strata har sina unika essentiella mekanismer som är rotade i, men inte kan reduceras till underliggande strata. Sociala fenomen träder fram från biologiska fenomen som i sin tur träder fram ur kemiska och fysiska strata (Sayer 2000:13). Den sociala nivån är alltså förankrad i, men går inte att härleda från, den biologiska nivån. Relationen mellan högre och lägre nivåer beskrivs i termer av emergens (Gunnarsson 2013:31).

Gemensamt för kritisk realism och feministisk teori är att de båda har ett emancipatoriskt syfte. Bhaskar och Collier (1998:386-387) menar att kritiska realister utmanar den länge dominerande synen inom vetenskapen, att efter Humes lag skilja fakta från värderingar. Detta har också varit självklart för feministisk teori. Danmark m. fl. (2003:330) uppmärksammar hur samhällsvetenskap inte kan undvika att genom förklaringar vara kritisk mot sitt forskningsobjekt. Den kritiska realismens *förklarande kritik* innebär att klarlägga falska försanthållanden och söka upp de mekanismer som producerat dem. Förklaringen blir då en automatisk kritik av dessa mekanismer (Danermark et al. 2003:331). En teori får politiska implikationer eftersom vi, när vi utvecklar en förklarande kritik, åtminstone behöver kunna se konturer av ett önskvärt och genomförbart alternativ för att kritiken inte ska bli poänglös (Danermark et al. 2003:334). Både feminismen och den kritiska realismen använder alltså teorier för att belysa verkligheten som ett led i förändring, de har ett emancipatoriskt syfte. Därför blir det viktigt att vi har bra teorier, som kan erbjuda bra förklaringar och skapa möjliga alternativ till det vi vill förändra.

Men hur avgör man om en teori är bra? I min metod har jag inspirerats av Helen Lindbergs metod från hennes avhandling *Only Women Bleed?* (2009) som jag anser är väl kompatibel med ett kritiskt realistiskt ramverk. Lindberg (2009:21) analyserar och granskar kritiskt fyra feministiska teorier

utifrån teoriernas interna koherens och externa relevans. Den interna koherensen hänvisar till teorins inre stabilitet och förklaringsvärde medan den externa relevansen handlar om teorins överensstämmande med vetenskapligt vedertagen kunskap och teorins politiska implikationer. Mina frågeställningar är formulerade efter Lindbergs metod, min andra frågeställning syftar till att undersöka den interna koherensen medan den tredje frågeställningen syftar till att undersöka den externa relevansen. Den första frågeställningen kan ses som en förutsättning för frågeställning två och tre. Analysen är delvis strukturerad efter frågeställningarna och intern koherens och extern relevans, men formulerade i två teman. I analysen går jag även i dialog med tidigare forskning på valda texter, vilket gör att jag bättre kan bedöma ramverkens interna koherens och externa relevans. Att texterna jag analyserar relaterar till varandra gör också att det blir naturligt för mig att analysera dem i relation till varandra.

---

2 Analys

Jag kommer att analysera de fyra feministiska teorierna i relation till varandra, med fokus på de utvalda avsnitten och med stöd från tidigare forskning, strukturerat efter två teman. De två temana är *Relationen mellan natur och kultur* och *Frigörelse, överskridande och förändring*. Temana överlappar men i stora drag behandlar det första temat främst de första och andra frågeställningarna, om ramverkens ontologiska antaganden och deras spänningar och motsägelser. Det andra temat behandlar främst den tredje frågeställningen, om spänningar och problem för att begreppsliggöra feministisk frigörelse. Citat kommer att användas för att exemplifiera och underbygga mina tolkningar.

2.1 Relationen mellan natur och kultur

I alla fyra texters förhållningssätt till människans (könade) natur är relationen mellan natur och kultur ett centralt tema. Texternas syner på dessa relationer säger mycket om teoriernas ontologiska antaganden om människans (könade) natur. Jag kommer diskutera tematiken och de spänningar och motsägelser som dyker upp, ibland inom ramen för kön/genus-distinktionen och ibland på ett bredare plan som relationen mellan natur och kultur, eller det biologiska och det sociala. I slutet av avsnittet sammanfattas de spänningar och motsägelser jag hittat.

Beauvoirs berömda formulering ”Man föds inte till kvinna, man blir det” (1949/2015:325) har av många tolkats som genuskonstruktivismens början. Men påpekats har (se t.ex. Moi 1999, Gatens

2003) att citatet ofta tas ur sitt sammanhang och att resultatet blir historieanakronism där en kön/genus-distinktion läses in utan att Beauvoir själv använder begreppen eller gör distinktionen. Moira Gatens (2003:277) menar att Beauvoir inte förstår kvinna som en genuskategori över huvud taget. Toril Moi (1999:4-5) menar att Beauvoir ser kroppen som en situation och att detta perspektiv är överlägset kön/genus-distinktionen när det kommer till att förstå vad det är att vara kvinna som ett konkret historiskt socialt fenomen. Carlson (2001:68) ser både ett embryo till genusbegreppet (och därmed kön/genus-distinktionen) och ett embryo till kritiken av begreppet i *Det andra könet*.

Även om Beauvoir inte använder sig av en kön/genus-distinktion ser jag ett särskiljande av biologi och kultur som många gånger går att likna vid en kön/genus-distinktion. När det kommer till Beauvoirs existensfenomenologiska beskrivningar av kvinnans situation och vad det är att vara kvinna håller jag med Moi om att det är Beauvoirs situations-begrepp som får störst betydelse. Men när det kommer till förklarandet av könade maktrelationer och teoretiserande av feministisk frigörelse blir särskiljande av natur och kultur av större betydelse. Biologiska fakta skiljs då från dess sociala innebörd. Till de biologiska fakta Beauvoir (1949/2015:41-43) tar för givna hör det faktum att kvinnan är en människohona. Honan skiljer sig från hanen främst när det kommer till reproduktionen där de intar olika positioner. Men ett samhälle är för Beauvoir inte en art och ett samhälles kultur och seder kan därför inte härledas ur biologin, individerna är aldrig utelämnade åt sin natur: ”Och än en gång: fysiologin kan inte lägga grunden för värden, det är snarare så att det biologiskt givna förses med de värden som den existerande tilldelar det” (Beauvoir 1949/2015:71). Detta kan ses som ett tydligt exempel på Beauvoirs särskiljande av biologi och kultur. Hon menar att biologin förses med betydelse i samhället, vilket kan resultera i olika betydelser i olika samhällen. Kvinnan i primitiva jägar- och samlarsamhällen beskrivs av Beauvoir (1949/2015:98, 171) som totalt förslavad till reproduktionen. Men betydelsen av kvinnans biologi blir en helt annan i det industrialiserade samhället. Om kvinnor kan erövra sin kropp genom födelsekontroll och delta i det offentliga produktiva arbetet, då uppstår en möjlighet för kvinnan att överskrida sin natur och nå frigörelse.

Kön/genus-distinktionen slog igenom i feministisk teori under andra vågen med Rubins ”The Traffic in Women” som en av de viktigaste texterna. Poängen med Rubins kön/genussystem ligger mycket i att särskilja biologi från kultur för att argumentera för att könade sociala maktrelationer inte är avhängiga biologin. Kön/genussystemet definierar Rubin i följande citat: ”As a preliminary definition, a ”sex/gender system” is the set of arrangements by which society transforms biological

sexuality into products of human activity, and in which these transformed sexual needs are satisfied” (1975:159). Ett biologiskt kön formas i ett socialt system till det socialt präglade genus, vilket möjliggör mäns förtryck av kvinnor. Könsliga skillnader och sexuella begär och drifter fungerar för Rubin som råmaterial för samhällets genusproduktion. Hon ser människans könsliga och sexuella karaktär som naturliga behov som måste tillfredsställas på liknande sätt som människans behov av föda. Men Rubin menar att varken behovet av föda eller människans könsliga och sexuella behov kan tillfredsställas på ett naturligt sätt:

Hunger is hunger, but what counts as food is culturally determined and obtained. Every society has some form of organized economic activity. Sex is sex, but what counts as sex is equally culturally determined and obtained. Every society also has a sex/gender system - a set of arrangements by which the biological raw material of human sex and procreation is shaped by human, social intervention and satisfied in a conventional manner, no matter how bizarre some of the conventions may be. (Rubin 1975:165)

Gunnarsson (2013:30) menar att vi kan skilja på transhistoriska och historiska kontingenta nödvändigheter. Exempel på transhistoriska nödvändigheter som Gunnarsson ger är människans behov av att arbeta för att överleva och människans behov av kommunikation genom språkets regler. Att majoriteten av människor i dagens samhälle behöver underordna sig lönarbetets premisser för att överleva och att kommunikationen i vissa kontexter bygger på det svenska språkets regler är dock historiska kontingenta nödvändigheter. I citatet ovan gör Rubin denna skillnad på transhistoriska och historiska nödvändigheter där kön blir transhistoriskt och genus historiskt och kontingent. Detta kan kontrasteras mot Beauvoir (1949/2015:44-45) som skiljer på nödvändigheter som innefattas i den mänskliga naturen och kontingenta nödvändigheter som inte är nödvändiga för människans existens. Till de nödvändigheter som innefattas i den mänskliga naturen hör existensen av en (dödlig) kropp medan sexualiteten och uppdelningen i två kön inte nödvändigtvis gör det. Beauvoir (1949/2015:42, 45) menar att förekomsten av två heterogena könsceller inte räcker för att definiera två klart åtskilda kön, man kan föreställa sig ett samhälle som är sammansatt av hermafroditer men inte ett samhälle med odödliga människor eller medvetanden utan kroppar. Detta kan ses som något av en brist på intern koherens hos Beauvoir, då hon i stora delar av sitt övriga ramverk tar könsuppdelningen för given.

Distinktionen som Rubins kön/genussystem bygger på har kritiserats för att fixera kön som något passivt bortom politiken, historien och den konkreta erfarenheten. Till exempel Moi (1999:25, 30)

menar att kön genom distinktionen alltför lätt uppfattas som ett Kantianskt ting-i-sig som blir ett ahistoriskt fenomen frikopplat från kroppslig erfarenhet. Butler är en annan av kritikerna till distinktionen mellan kön och genus. Butlers poststrukturalistiska ifrågasättande av distinktionen mellan kön och genus måste ses mot en bakgrund av feministisk teori präglad av såväl Rubin och Beauvoir och deras respektive tankesystem. Men Butler tar den feministiska konstruktivismen ett steg längre och hävdar att det biologiska könet inte kan förstås som något som föregår det kulturella könet, kön och genus måste ses som lika konstruerat:

Om det visar sig att vi kan bestrida könets orubblighet, då är kanske detta som kallas »kön» lika kulturellt konstruerat som genus; kanske har det rent av alltid varit genus, vilket skulle innebära att skillnaden mellan kön och genus visar sig inte vara någon skillnad alls. (Butler 1990/2007:56)

Genus bör enligt Butler inte ses som könets kulturella tolkning, den innebörd kulturen tilldelar ett på förhand givet kön, utan som ”den produktionsapparat varigenom könet överhuvudtaget blir till” (Butler 1990/2007:56-57), vilket betyder att

genus inte förhåller sig till kulturen som kön till naturen; genus är också det diskursiva/kulturella medel varigenom »könad natur» eller »ett naturligt kön» skapas och etableras som något »fördiskursivt», något som föregår kulturen, en politiskt neutral yta *på vilken* kulturen verkar. (1990/2007:56-57)

Genus kan alltså inte sägas hänga samman med ett biologiskt kön på något självklart vis utan verkar istället för att naturalisera kön som kategori. Om vi tar Butler på orden, att det inte finns någon koppling mellan genus och kön som istället är lika konstruerade, blir en inkoherens tydlig. För om det är så finns det heller ingen anledning, som Soper framhåller (1995:138), att det skulle finnas några specifika kön/genus-praktiker eller att vi skulle kunna skilja på kön/genus-praktiker och andra praktiker.

Butler (1990/2007:58) menar vidare att det inte finns något i Beauvoirs framställning som säger att den som blir en kvinna med nödvändighet är av kvinnligt kön:

Om »kroppen är en situation»¹³, som hon hävdar, kan vi aldrig ta vår tillflykt till en kropp som inte redan har tolkats och fått kulturell innebörd; därför skulle könet inte

kunna kvalificera sig som en fördiskursiv anatomisk realitet. Faktum är att könet definitionsmässigt skulle visa sig ha varit genus hela tiden. (Butler 1990/2007:58)

Men som Gatens (2003:272) poängterar, det faktum att Beauvoir hävdar att den biologiska kroppen alltid kräver tolkning innebär inte att hon ser kroppen i sig som en tolkning eller helt och hållet en social konstruktion. Detta kan ses som ett exempel på det epistemiska felslutet hos Butler. Att det bara skulle vara en godtycklig koppling mellan kvinnokroppen och genuset kvinna, som Butlers läsning av Beauvoir implicerar, är enligt Gatens, och även i min mening, svårt att läsa in i Beauvoir. Gatens (2003:270) framhåller hur biologikapitlet i *Det andra könet* både har varit fokus för feministers anklagelser om biologism och essentialism och erbjuder en tolkning av Beauvoir som socialkonstruktivist. Ofta har det ena betonats på bekostnad av det andra. Gatens (2003:276-282) förespråkar istället att se till tvetydigheten, att människan för Beauvoir konstitueras av *både* natur och kultur, och att tänkandet i antingen/eller bör undvikas. Här håller jag med Gatens, men menar också att inom ramen för detta *både och* bör ett särskiljande göras som kan förstås genom kön/genus-distinktionen.

Butler (1990/2007:86, 216, 218) ser på genus som en parodi på en idé om något ursprungligt och naturligt. Det påminner om Beauvoirs existensfilosofiska kritik mot idén om en kvinnlig essens. Hos Butler finns inte heller någon kärna av manlighet eller kvinnlighet, inget finns bakom eller före de genustypiska performativa handlingarna. Men en stor skillnad är att Butler (1990/2007:77) både plockar bort subjektet bakom handlandet och ifrågasätter den fördiskursiva existensen av en biologisk kropp. Butlers teori om kön och genus som lika konstruerat kan lätt tolkas som ett slags lösgörande av kön/genus från både kroppen och materiella strukturer. Gunnarsson (2013:76) framhåller att Butler efter publiceringen av *Genustrubbel* (1990/2007) ett flertal gånger försvarat sin teori mot anklagelser om att inte erkänna det materiella. Då anammar hon, enligt Gunnarsson, en slags ad-hoc realism, för att kunna föra fram en trovärdig teori med hållbara politiska mål, men som blir totalt fristående från hennes övriga teoretiska ramverk. Det som strukturerar och reglerar mänskligt liv är för Butler alltid det diskursiva. Det biologiska får ingen autonomi även om dess existens erkänns. Gunnarsson (2013:59) ställer den relevanta frågan: hur kan Butler hävda att biologiskt kön inte är fördiskursivt när det är grunden för livet självt? Vidare kritiserar Carrie Hull (2006:66) Butlers argument i *Genustrubbel* om att ifrågasätta existensen av biologiskt kön på grund av existensen av intersex-personer, som inte enkelt går att placera in i de binära kategorierna, eller att det inte kan sägas finnas en biologiskt avgörande faktor som bestämmer biologiskt kön. Hull

menar att det inte är ett adekvat argument att biologiskt kön och uppdelningen i två kön är en konstruktion bara för att det inte är en struktur utan variationer, eller för att det inte går att finna en determinerande biologisk faktor.

Grosz (2005:45) kan liksom Butler ses som en kritik, om än implicit, mot Rubins särskiljande av kön och genus. Detta då hon intar en kritisk hållning gentemot antaganden om att radikalitet ligger i kulturen, som då anses vara möjlig att förändra, medan naturen uppfattats som given och förutbestämd av universella lagar. Naturen blir då bakgrunden, ett råmaterial, mot vilken kulturen utvecklas. Grosz betonar istället naturens radikalitet och tillskriver den samma egenskaper som kulturen länge tillskrivits. Darwin kan, enligt Grosz (2005:30), erbjuda feministisk teori en rekonceptualisering av relationen mellan natur och kultur för att gå bortom dikotomier. Enligt Grosz (2005:43-44) tolkning av Darwin är kultur och natur inte av annorlunda slag, varför Grosz med sitt posthumanistiska angreppssätt vill utmana den binära distinktionen mellan natur och kultur. Samtidigt vill hon undersöka hur det naturliga förebådar och förorsakar kulturella variationer. Grosz ser naturen och biologin som en grund för kulturen att verka från i termer av emergens, men menar också att de inte bör ses genom en dualism där kultur och natur hamnar i opposition till varandra: "Nature and culture can no longer be construed as dichotomous or oppositional terms, when nature is understood as the very field on which the cultural elaborates and develops itself" (Grosz 2005:31). Hon menar också att poststrukturalismen inte utmanat positivismen på riktigt när man gjort misstaget att reducera ontologi till epistemologi och reducera materialitet till representation, det som kritiska realister skulle kalla det epistemiska felslutet (Grosz 2005:172). Grosz menar alltså till skillnad från Butler att det finns fördiskursiva materiella krafter och strukturer som existerar oberoende av våra uppfattningar om dem. Här uppstår det spänningar och motsägelser i Grosz ramverk, som kan tolkas som intern inkoherens, mellan motståndet mot distinktioner och dualismer och viljan att göra just det.

Rubin (1975:168) menar liksom Grosz att det finns fördiskursiva strukturer i världen. Genom begreppet kön/genussystemet framhåller hon hur den biologiska sexualiteten omförhandlas genom mänsklig aktivitet. På vilket sätt de sexuella biologiska behoven tillfredsställs beror alltså på ett samhälles kön/genussystem. Även om "The Traffic in Women" skrevs som en kritik mot marxisters oförmåga att analysera könade maktrelationer präglar marxismen Rubins analys i hur hon sätter tillfredsställandet av människans grundläggande naturliga behov i centrum. Trots särskiljandet av biologi och kultur poängterar Gunnarsson (2013:104) hur det var ytterst ovanligt i andra vågens

feminism att ifrågasätta att basen för ett samhälles historiskt specifika sexualitetsordning går att finna i en naturlig ordning som innebär att människan reproducerar sig under villkor som hon inte själv kan bestämma. Enligt Gunnarsson (2013:104) blev ifrågasättandet av att ett samhälles sexualitetsordning har en bas som går att finna i en naturlig ordning vanligt, i och med poststrukturalismens genomslag.

Rubin (1975:179-180) anser vidare, liksom Beauvoir, att män och kvinnor av naturen är olika. Samtidigt ser hon genus som långt ifrån ett uttryck för naturliga skillnader som gör män och kvinnor uteslutande olika. Genus verkar istället, enligt Rubin, som ett osynliggörande av de naturliga likheterna mellan män och kvinnor genom att framställa dem som så olika som livet och döden, när de i själva verket ligger närmare varandra än vad någondera gör i förhållande till något annat i naturen, som till exempel berg, kängurur eller kokosnötpalmer.

Beauvoir (1949/2015:28) ser könsuppdelningen som biologiskt given, den är inte ett stadium av mänsklighetens historia. Till skillnad från marxistiska analyser (Se exempelvis Engels 1884/1982), som ser privategendomen som kvinnoförtryckets ursprung, menar Beauvoir (1949/2015:112) att männen har haft biologiska privilegier sedan mänsklighetens begynnelse, även om hon instämmer i det marxistiska antagandet att privategendomen har haft stor betydelse för kvinnoförtrycket. På grund av könsuppdelningens givna karaktär kan kvinnors frigörelse enligt Beauvoir inte gå ut på att förgöra det manliga könet, eller sitt eget kön, så som proletärens frigörelse går ut på att förgöra både sin och sin herres klass. Det som däremot bör förgöras är vissa följder av könsuppdelningen. Detta blir möjligt, menar hon, i och med att människans existens karaktäriseras av transcendens, ett ständigt överskridande av hennes givna villkor. Och "I själva verket är naturen lika lite som den historiska verkligheten ett oföränderligt faktum" (Beauvoir 1949/2015:28). Även om naturen skapar villkor som i viss mån är givna är de alltså inte determinerande, och betydelsen naturen ges är på inget sätt ett oföränderligt faktum.

Samtidigt som Beauvoir (1949/2015:71) alltså utgår från att det finns biologiska fakta kan de ensamma inte förklara särskilt mycket. Det finns naturgivna utgångspunkter som människan inte kan bestrida, men innebörden av dem är inte på något sätt given:

Det har sagts att den mänskliga arten är en antifysis. Det är inte alldeles korrekt eftersom människan inte kan bestrida de givna utgångspunkterna, men deras sanning formas utifrån

hennes sätt att anta dem. Naturen är endast en realitet för henne i den mån den är föremål för hennes handlande; hennes egen natur utgör inget undantag. (Beauvoir 1949/2015:69)

På många ställen kan Beauvoir själv dock anklagas för att betrakta kvinnans kropp som tyngd av allt som utmärker den, så som hon kritiserar samhället för att göra. Jag håller med den kritik som till exempel Gothlin (1991:121) för fram om att Beauvoirs syn på moderskap accepterar den traditionella uppfattningen om moderskap som något kopplat till oförmögenhet och svaghet. Moderskapet kan aldrig vara något som kan förverkliga kvinnan som människa:

Men att föda barn och amma är hur som helst inga *aktiva handlingar*, det är naturliga funktioner som inte ingår i något projekt, och det är därför kvinnan inte finner något motiv till en upphöjd bekräftelse av sin existens i detta utan passivt underkastar sig sitt biologiska öde. Hon är dömd till hushållsarbete, eftersom det är det enda som kan förenas med moderskapets plikter, men det låser fast henne i upprepning och immanens. (...) I mannens fall är det helt annorlunda; han skaffar inte föda till kollektivet på samma sätt som arbetsbina, genom en enkel biologisk process, utan genom handlingar som transcenderar hans animaliska villkor. (Beauvoir 1949/2015:99).

Karakteriseringen av mäns respektive kvinnors aktiviteter, och fastlåsningsen av respektive aktiviteter i transcendens och immanens, skapar spänningar som resulterar i intern inkoherens då fastlåsningsen av kvinnan i immanens går emot antagandet om ett samhällsskapat förtryck och kvinnan som transcendens.

Den värsta förbannelse som vilar över kvinnan är att hon är utesluten från dessa krigiska expeditioner; det är inte genom att ge liv utan genom att riskera sitt liv som människan höjer sig över djuren och det är därför mänskligheten inte ger företrädesrätt till det kön som föder utan till det kön som dödar. (Beauvoir 1949/2015:100)

Beauvoirs upphöjande av att riskera sitt liv framför att ge liv har att göra med de problematiska definitionerna av transcendens och immanens. Det kan också invändas att det kön som ger liv har gjort det genom att riskera sitt liv under stora delar av människans historia.

Till skillnad från Beauvoir och Rubin är det för Butler, som Mortensen formulerar, ”absurt att föreställa sig specifika könsskillnader som något som skulle existera före vårt inträde i den symboliska ordningen. De är diskursiva effekter, inte något ontologiskt givet” (Mortensen 2007:16). Butler (1990/2007:94) frågar sig om dualismerna kön/genus och natur/kultur överhuvudtaget är

nödvändiga och menar att fokus istället bör ligga på hur de konstrueras och naturaliseras i och genom varandra. ”Om redan könsbeteckningen är politisk visar det sig att »könet» som anses stå närmast det råa, alltid redan är »tillagat», och därmed tycks den strukturalistiska antropologins centrala distinktioner upplösas” (Butler 1990/2007:94). Visst är det så att könet alltid är ”tillagat” om hon med det menar kulturellt betecknat. Men det är på inget sätt detsamma som att säga att kön kan reduceras till en diskursiv produkt. Att vi inte kan komma åt en ”rå” verklighet bortom våra diskursiva konstruktioner innebär inte att allt som existerar är diskursivt konstruerat. Butler skiljer sig från de andra genom att hon inte gör några explicita ontologiska antaganden om människans natur och dess könade karaktär, hela idén om människans natur är hos Butler en diskursiv produkt. Som Gunnarsson (2013:60) framhåller är grunden till inkonsekvenserna i Butlers arbeten att hon begår det epistemiska felslutet som innebär att hon sammansmälter vår representation om verkligheten med verkligheten som sådan. Gunnarsson (2013:106) framhåller också hur Butlers radikala socialkonstruktivism må verka stå i opposition till biologisk determinism på en ytlig nivå, men på en djupare nivå fungerar den som en invertering av biologisk determinism. Det som i själva verket både är biologiskt och socialt reduceras i båda fallen till antingen sociala eller biologiska determineringar. Gunnarsson menar att vi, om vi verkligen vill utmana biologisk determinism, måste erkänna den naturliga dimensionen av den sociala existensen och försöka specificera dess villkorande roll, samtidigt som vi visar att villkorande inte är samma sak som determinerande.

I Rubins (1975:178) ramverk ses Lévi Strauss teori om familjen som feministiskt användbar för att den möjliggör en syn på kön och sexualitet som skapelser av kulturen där ingen aspekt tas för given som naturlig. Den könsliga arbetsdelningen grundas hos Lévi-Strauss inte på biologi utan snarare på kultur. Och det är inte bara kön som hos Lévi Strauss kan läsas som kulturellt konstruerat, Rubin (1975:179) gör även en läsning där heterosexualiteten också är en kulturell skapelse. Om Lévi Strauss teori om släktskap beskriver hur biologisk sexualitet omvandlas av kulturen på ett samhälleligt plan kan Freuds psykoanalys sägas beskriva den kulturella omvandlingen av biologisk sexualitet hos individer (Rubin 1975:189). Freuds teori om könsidentitetens utformning kan enligt Rubin (1975:184) utgöra en grund för en kritik av könsroller eftersom den visar hur kön och sexualitet inte kan tas för givet som reflexer med ursprung i biologi (Rubin 1975:187). Rubin menar att om biologi och hormoner var så avgörande för heterosexualiteten, och uteslutandet av andra sexuella arrangemang som naturliga, så som ofta antagits, skulle ekonomiska band inte vara nödvändiga för att garantera heterosexualiteten. Tabu för incest som förbjuder vissa heterosexuella relationer, förutsätter ett mindre artikulerat tabu för homosexuella relationer, enligt Rubin

(1975:180). Genus handlar hos Rubin (1975:180) alltså inte bara om ett samhälles sociala organisering av kön utan också om ett samhälles organisering av sexualitet på ett heterosexuellt sätt som undertrycker den mänskliga sexualitetens homosexuella komponent.

Både Butler och Rubin ser heterosexualiteten som en fundamental del i genuskonstruktionen. Rubin formulerar det bland annat genom följande citat:

The division of labor by sex can therefore be seen as a "taboo" : a taboo against the sameness of men and women, a taboo dividing the sexes into two mutually exclusive categories, a taboo which exacerbates the biological differences between the sexes and thereby *creates* gender. The division of labor can also be seen as a taboo against sexual arrangements other than those containing at least one man and one woman, thereby enjoining heterosexual marriage. (Rubin 1975:178)

Av Butler (1990/2007:42) ses heterosexualiteten som orsaken bakom genus och det genuspräglade subjektet, heterosexualiteten är det som i själva verket skapar genuskategorierna som ontologiska stabila kategorier. Det som vi hittills uppfattat som orsak (det biologiska könet) menar Butler (1990/2007:75-76) snarare vara verkan. Det biologiska könet visar sig alltså enligt Butler vara en diskursiv effekt av den heterosexuella matrisen. Butler erkänner varken naturliga skillnader mellan män och kvinnor eller en naturlig sexualitet:

Om sexualiteten är kulturellt konstruerad inom rådande maktrelationer, då är antagandet om en normativ sexualitet »före», »utanför» eller »bortom» makten en kulturell omöjlighet och en politiskt ogenomförbar dröm, en dröm som åsidosätter den konkreta och aktuella uppgiften att tänka ut nya subversiva möjligheter till sexualitet och identitet inom maktens ramar. (Butler 1990/2007:84)

Att sexualiteten både kan vara kulturellt konstruerad och samtidigt grunda sig i något naturligt bortom rådande maktrelationer ter sig otänkbart för Butler. Detta kan, som Gunnarsson (2013:61) påvisat, vara en effekt av Butlers brist på en dialektisk ontologi. Hos Butler kan två saker som skiljs åt ontologiskt inte antas vara relaterade till varandra, helt skiljbara eller helt oskiljbara blir de enda alternativen. Kritiken mot dualismer och distinktioner är gemensam för Butler och Grosz, båda strävar efter att överskrida ett binärt och dualistiskt tänkande. Grosz uttrycker det bland annat så här:

It may be inaccurate to regard nature and culture as two mutually exclusive and mutually exhaustive categories, that is, as binarized or oppositional terms in which one takes on the right to define the other as its negation or deprivation; this is to regard them as contained categories, each of which has given boundaries and no space of overlap. (Grosz 2005:44)

Men som Gunnarsson (2013:105) poängterar är det ofta oklart vad detta överskridande av distinktioner och dualismer betyder. Jag tror inte heller, som Grosz, att man bör se natur och kultur i binär opposition där de är helt isolerade från varandra. Men faktum är att något slags särskiljande av natur och kultur är svårt att undvika, även av dem som säger sig vilja göra det. Och att göra en distinktion eller se dem som någon form av dualism behöver inte innebära att man inte ser dem som relationella. Snarare är det som Gunnarsson (2013:115) hävdar, att om vi inte gör en distinktion kan vi inte heller utforska relationen dem emellan och hur de påverkar varandra.

Sayer (2000:4) framhåller hur en distinktion kan vara användbar trots att gränsen inte alltid går att dra skarpt och att det faktum att vissa distinktioner och dualismer går att dekonstruera inte underminerar deras berättigande. Och som Carlson skriver:

För att det ska vara motiverat att göra distinktionen mellan kön och genus, krävs det att vi kan dra en gräns, om än inte knivskarp, mellan biologiskt och socialt/kulturellt (eller göra någon annan distinktion) och att det blir något kvar på båda sidor. (Carlson 2001:80)

En fråga man kan ställa sig är då vilken ontologisk nivå som gränsdragningen kan göras på. Behöver man, för att kunna motivera en distinktion, kunna se och särskilja på varje enskild kvinna vad som är kön och vad som är genus, vad som är natur och vad som är kultur, behöver man kunna komma åt det "råa" könet? Gunnarsson (2013:127-128) för en diskussion om analytiska distinktioner av kategorier som kön, klass och ras. Hon menar att distinktioner som görs inte bör bygga på att man kan peka ut särskilda kroppsdelar på en person som till exempel "kvinnodelar", "arbetarklassdelar" eller "vita delar" utan på ett särskiljande av specifika mekanismer och strukturer för kön, klass respektive ras. Hennes resonemang grundar sig på en kritisk realistisk ontologi, och visar vikten av att fokusera på de mekanismer och strukturer som verkar i det som Bhaskar kallar det verkligas domän. När det kommer till särskiljande av natur och kultur och kön och genus, menar jag, med stöd från den kritiska realistiska ontologin, att det är vid abstraktion av grundläggande strukturer och mekanismer, och den ontologiska nivå som de verkar inom, som natur och kultur kan och bör särskiljas. Människans könade natur sätter villkoren för reproduktion av människor på sätt

som kulturen inte kan påverka. Detta utesluter inte att människans könade natur alltid är kulturellt präglad, aldrig uppträder i sin naturliga form, och också delvis är kulturellt konstruerad. Detta gör att natur och kultur, kön och genus, kan och bör skiljas åt på ett ontologiskt plan.

Sammanfattningsvis har jag kunnat identifiera ett antal spänningar och motsägelser i de olika ramverken med avseende på deras ontologiska antaganden om människans (könade) natur och relationen mellan natur och kultur. Beauvoir särskiljer biologiska fakta från den innebörd de ges av kulturen. Där det uppstår spänningar och motsägelser i hennes ramverk är i synen på huruvida kvinnoförtryck är något som har grund i naturen eller kulturen, om kvinnan i lika hög grad som mannen är transcendens eller om hon delvis är determinerad till immanens. Hos Rubin kunde jag inte identifiera några avgörande spänningar och motsägelser utifrån hennes ontologiska antaganden om människans (könade) natur. Hos Butler låg den mest avgörande inkohärensen i hennes begreppsliggörande av det materiella som effekt av diskurs, som resulterar i det epistemiska felslutet. De största spänningarna och motsägelserna hos Grosz ligger i hennes motstånd mot distinktioner och dualismer samtidigt som hon menar att det är nödvändigt att se naturen som en grund vilken kulturen verkar ifrån.

2.6 Frigörelse, överskridande och förändring

Eftersom alla fyra texter är uttalat feministiska är det relevant att se vilka eventuella spänningar och problem som kan identifieras gällande de implikationer deras ontologiska antaganden om människans (könade) natur får för att begreppsliggöra feministisk frigörelse. Jag kommer att diskutera detta främst utifrån deras syn på överskridande och förändring då detta var centrala teman i texterna för deras begreppsliggörande av feministisk frigörelse. I slutet av avsnittet sammanfattas de spänningar och problem jag identifierat.

För Beauvoir handlar kvinnans frigörelse mycket om överskridande, att av samhället ges och själva ta möjligheten att vara en transcendent varelse. ”[M]änkligheten [är inte] en art bland alla andra i naturen; den strävar inte efter att bestå som art, dess mål är inte stillaståndet, den strävar efter att överskrida sig.” (Beauvoir 1949/2015:99) Överskridandet ligger alltså i människans natur och ses på många sätt som det mest mänskliga, kvinnan måste därför överskrida sig för att uppleva sin mänskliga frihet. Beauvoir ger uttryck för en väldigt humanistisk hållning, där människans särställning betonas. Detta utgör grunden för den vision om frihet och en tro på en värld bortom förtrycket av kvinnor, som Moi (1994:185) menar att hela *Det andra könet* genomsyras av. De

hinder som kvinnan står inför antas vara möjliga att överskrida, både de samhälleliga och de biologiska. Hon kan, i egenskap av transcendent varelse, höja sig över, kontrollera och överskrida sin natur istället för att vara utelämnad åt den. Människan hos Beauvoir har alltså en förmåga att lyfta sig över sina begränsningar. Kvinnans öde är inte determinerat utifrån rollen som hona, hennes biologiska natur säger därför inget i sig självt utan behöver ges mening. Detta då mänskligheten är i ständigt vardande, enligt Beauvoir (1949/2015:67), medan djurens arter är givna en gång för alla, och ”faktum är också att sista ordet aldrig är sagt när man betraktar en varelse som är transcendens och överskridande” (Beauvoir 1949/2015:68-69).

Dock är de biologiska och historiska fakta som Beauvoir litar på präglade av en androcentrisk vetenskap, vilket kan ge Butler delvis rätt när hon problematiserar synen på biologiskt kön. Jag ser, liksom Gothlin (1991:335-336), att det finns problem med Beauvoirs definitioner av immanens och transcendens för att begreppsliggöra feministisk frigörelse. Som Gothlin (1991:328, 340) uppmärksammar använder Beauvoir transcendens/immanens-begreppen dels som en kritik av förtrycket av kvinnan, hur hon av samhället tvingats in i en situation av immanens, men också för att beskriva kvinnans särskilda position som delvis är präglad av biologiska faktorer. Att moderskapet och hushållsarbete låses fast i immanens när det, som Gothlin (1991:335-336) påpekar, lika gärna skulle kunna ses som värdeskapande projekt, som för historien och mänskligheten framåt, är problematiskt. Detta gör att kvinnan i högre grad definieras av immanens och mannen av transcendens, kvinnan blir mer djur och mindre människa än mannen. Till exempel Beauvoirs upphöjande av att riskera sitt liv framför att ge liv resulterar i en romantisering av våld och en nedvärdering av moderskap, som jag inte ser som konstruktiv för feministisk, eller mänsklig, frigörelse.

En konsekvens av Beauvoirs begreppsdefinitioner av transcendens och immanens kan sägas vara att hon, vilket både Moi (1994:211-212) och Gothlin (1991:185) sett som en brist hos Beauvoir, underskattar den politiska potentialen för kvinnor i att politisera kvinnligheten, och föra en gemensam kamp för frigörelse *som kvinnor*, med de traditionellt kvinnliga livsaktiviteterna som utgångspunkt. Trots Beauvoirs särskilda analys av kvinnoförtryck i förhållande till andra förtryck blir kampen för kvinnors frigörelse inte egenartad, utan blir istället avhängig den socialistiska kampen. Det viktigaste för feministisk frigörelse är i *Det andra könet* kvinnors kollektiva deltagande i det samhälleliga produktiva arbetet, varför Beauvoir sätter mycket hopp till

industrialiseringen. Detta kan ses som en brist på extern relevans hos Beauvoir, hennes ontologiska antaganden får här inte konsekvenser för hennes teoretisering av feministisk frigörelse.

Grosz tolkning av Darwin och hennes syn på framtiden som öppen och odefinierbar, och hennes upphöjande av förändring och överskridande, kan på vissa sätt likna Beauvoirs upphöjande av transcendens. Men en stor skillnad ligger i att Beauvoir utgår från en modernistisk humanism där överskridande mot en öppen framtid handlar om människans förmåga till transcendens, medan Grosz utgår från en posthumanistisk syn på överskridande som rör liv generellt, både mänskligt och icke-mänskligt. För Grosz handlar det om livets överskridande mot en öppen framtid: "Life exceeds itself, its past, its context, in making itself more and other than its history" (2005:49). Medan Beauvoir betonar människans särställning ifrågasätter Grosz den. Grosz (2005:17) menar att Darwins decentralisering av människan öppnat upp för nya sätt att tänka, särskilt kring relationen mellan naturen och kulturen. Detta genom en antihumanistisk förståelse av biologiska processer och dess utveckling över tid, utan att utvecklingen nödvändigtvis innebär ett framåtskridande. De processer och interaktioner som Darwin beskriver sker enligt Grosz (2005:25) utan plan, riktning eller syfte och är helt och hållet oförutsägbara och oförklarbara:

In other words, evolution is a fundamentally open-ended system which pushes toward a future with no real direction, no promise of any particular result, no guarantee of progress or improvement, but with every indication of inherent proliferation and transformation. (Grosz 2005:26)

Dock blir frågan om överskridande och förändring av naturen irrelevant om det i sig ses som eftersträvansvärt. Att lesbiska par får möjlighet att genomföra konstgjord befruktning kan ses som överskridande av människans könade natur, men surrogatmödraskap kan också ses som ett överskridande av människans könade natur. Jag ser det som feministiskt eftersträvansvärt att utvidga möjligheterna för lesbiskt föräldraskap medan det inte är eftersträvansvärt, enligt mig, att utvidga möjligheterna för surrogatmödraskap. Att överskrida människans (könade) natur aktualiserar frågan om feminismens normativa anspråk som är så gott som frånvarande hos Grosz, vilket skapar brist på extern relevans i hennes ramverk. Dessa normativa anspråk grundar sig i idéer om människans natur, om vad vi har för grundläggande behov, vad människan behöver för att må bra, och vad som därför blir exploatering av hennes natur och grundläggande behov. Att jag ser surrogatmödraskap men inte inseminering som exploatering har till exempel med detta att göra, att jag anser att människan inte ska reduceras till ett redskap.

Grosz bygger på Irigaray, en fransk postmodernistisk "skillnadsfeminist" och filosof. Grosz erkänner en ontologisk könsskillnad, men hon menar inte att man kan säga så mycket mer om den än att "Sexual difference is entirely of the order of the surprise, the encounter with the new" (Grosz 2005:176) Det verkar inte finnas något stabilt element eller några villkorande könsskillnadsstrukturer.

There is no way to judge in advance what forms and paths sexual difference, what the perspectives of at least two sexes, may have to offer to concepts, thought, knowledges, except that sexual difference makes and marks a difference everywhere and in everything. (Grosz 2005:176)

Skillnaden finns alltså överallt, men man kan inte på något sätt bedöma i förväg vilken form den tar, eller säga något konkret om den över huvud taget. Hon konstaterar att sexualitet är ett öppet system där framtiden inte nödvändigtvis ryms och begränsas av det förflutna och nutiden. Det enda vi enligt Grosz kan säga för att beskriva kvinnors sexualitet är "its fluidity, its contiguity with the nonsexual, its indeterminacy of organs and sensations, its tactility, formlessness, open-endedness" (2005:213). Mer specifika generaliseringar skulle enligt Grosz, snarare än att peka ut sannolika generella drag, förlora varje enskild kvinnas sexualitets särskildhet. För Grosz (2005: 183, 214) ligger den feministiska frigörelsen mycket i att erkänna och upphöja processer, tillblivande, materialiteter utan definitiva mål, så som den könade sexualitetens överraskande karaktär, dess öppenhet och gränslöshet. "What was misunderstood, unrepresented, was the surprise of sexuality, its liability to unpredictability, to openness, formlessness, boundlessness. The future of female sexuality is precisely the social acknowledgment and celebration of this openness" (Grosz 2005:214). Naturens dynamiska karaktär är det enda som tycks existera, men som Gunnarsson (2013:109) framhåller, att något är dynamiskt behöver inte säga emot att det också följer en struktur. Och även om förändring är ett centralt tema inom feminismen, eftersom man sätter sig emot status quo, finns ingenting som säger att förändring i sig skulle vara något positivt för feminister, särskilt inte en oförutsägbar förändring. Istället menar Gunnarsson att problemet med naturen för feminister inte är att den inte genomgår förändring, utan att den om den förändras inte nödvändigtvis gör det i den riktning vi föredrar. Jag håller med Gunnarsson i att sociala rörelser för rättvisa inte bör glorifiera förändring som sådan eftersom dessa rörelser eftersträvar en *emancipatorisk* förändring, som i de flesta fall inte drar nytta av oförutsägbarhet.

Genom Grosz intresse för den materialitet som är dynamisk, öppen och oförutsägbar blir de begränsningar och den kontinuitet som människans (könade) natur innebär i princip frånvarande. Menar Grosz att det inte finns några begränsningar i naturen? Ibland poängterar Grosz (2005:32) att evolutionen och historien varken är en fri och obehindrad rörelse eller determinerad och förutsägbar, den är både fundamentalt öppen och reglerad inom strikta ramar. Men det finns också passager där hon uttrycker att det inte finns begränsningar från naturen på kulturen: "The natural does not limit the cultural; it provokes and incites the cultural by generating problems, questions, events that must be addressed and negotiated, symbolized, or left unrepresented" (Grosz 2005:51). Jag menar, liksom Gunnarsson (2013:11), att det finns en ambivalens i Grosz arbeten huruvida naturen är begränsande överhuvudtaget eller inte enbart begränsande. Oavsett om Grosz ändå menar att det finns vissa begränsningar hos naturen hamnar tonvikten på det obehindrade och oförutsägbara möjliggörandet. Grosz (2005:43-44) är transparent med att det är där hennes intresse ligger: "I am interested in the ways in which nature, composed of the biological enables rather than limits and directs social and cultural life." Gunnarsson (2013:111-112) läser in ett implicit antagande hos nyamaterialistiska feministiska teorier som jag ser hos Grosz: för att naturen som koncept ska vara användbart i feministisk teori måste naturens begränsande krafter åsidosättas.

Jag menar, likt Gunnarsson (2013:105), att nymaterialisters konceptualisering av naturen blir ensidig om den stannar vid ett upphöjande av det odefinierbara och gränslösa i den natur och värld som människan utgör en del av, utan att ta med naturens begränsningar i beräkningen. Gunnarsson (2013:112) menar att tendensen att inte se till naturens (inklusive människans natur) relativt stabila karaktär och dess begränsningar, kommer att göra vår förståelse av inte bara naturen utan också av sociala dynamiker inkoherent. Jag håller med om att vi måste, för att kunna teoretisera frigörelse, ta hänsyn till den natur och de begränsande och möjliggörande nödvändigheter som sociala konstruktioner hämtar sin kraft ifrån. Hos Beauvoir är naturens begränsningar högst närvarande. Då handlar det istället om att människans (kvinnans) könade natur och dess begränsningar överbetonas och är något som ska överskridas. Preventivmedel och aborträtt är avgörande feministiska exempel, som också Beauvoir lägger stor vikt vid, där människans könade natur har överskridits för en på många sätt emancipatorisk förändring. Emellertid, som jag diskuterat tidigare finns det problem hos Beauvoir i hur hon nästan enbart ser kvinnans natur som begränsningar.

Frigörelsen hos Butler bygger mycket i att avslöja hur kön och genus är lika konstruerade och beroende av den heterosexuella matrisen, och därmed att destabilisera de naturaliserade kategorierna kön och begär. Butler (1990/2007:83) går i linje med Foucault och hävdar att man bör förkasta antagandet om en subversiv eller emancipatorisk sexualitet utanför lagen eftersom sexualitet och makt samexisterar. Men om sexualitet och makt samexisterar, och det därför inte går att finna någon sexualitet utanför makten, hur ska vi då kunna argumentera för frigörelse från destruktiv organisering av sexualitet? Att argumentera för frigörelse är svårt när man som Butler inte vill erkänna existensen av något som kan frigöras. Jag ser det, precis som Soper (1995:8, 125-126, 130) som viktigt att erkänna hur människan, i likhet med andra djur, determineras av sin biologi genom att vara dödliga varelser med en särskild biologisk och fysiologisk struktur. Detta för att erbjuda en övertygande grund för att utmana kulturens yttringar om vad som är eller inte är "naturligt". Lika viktigt är att se är att människans upplevelser och ageranden utifrån de biologiska villkoren inte är determinerade och att uttrycken för människans sexualitet är formbar och kan visa på stor variation. Att heterosexualitet utgör norm är inte så konstigt när reproduktion av människor sker heterosexuellt. Det går att erkänna att det finns en naturlig grund i heterosexuella praktiker och samtidigt ifrågasätta heterosexualitetsnormens uttryck, omfång och konsekvenser. Fastän jag inte håller med Butler fullt ut ser jag en poäng av hennes problematisering av heterosexualiteten. Dock behöver problematiseringen av heterosexualiteten inte ifrågasätta existensen av en naturlig sexualitet.

Rubin (1975:180) problematiserar också heterosexualiteten, genom att framhålla den som social konstruktion som undertrycker människans naturliga homosexuella komponent. Men till skillnad från Butler gör Rubin (1975:168) en analytisk distinktion mellan människans naturliga sexuella karaktär och de förtryckande sätt under vilka denna varit organiserad empiriskt. På så vis möjliggör hon teoretiserande om feministisk frigörelse där kön och sexualitet kan och bör organiseras på ett icke-förtryckande sätt: "But it is important - even in the face of a depressing history - to maintain a distinction between the human capacity and necessity to create a sexual world, and the empirically oppressive ways in which sexual worlds have been organized" (1975:168). Rubin (1975:199) erkänner alltså en naturlig sexualitet, men en naturlig sexualitet som aldrig kommer att uppträda i sin rena naturliga form eftersom människan som art är social.

I Rubins (1975:204) syntes av Lévi-Strauss och Freud erbjuds en vision om en feministisk utopi där man inte eliminerat män utan det sociala system som skapat sexism och genus:

I personally feel that the feminist movement must dream of even more than the elimination of the oppression of women. It must dream of the elimination of obligatory sexualities and sex

roles. The dream I find most compelling is one of an androgynous and genderless (though not sexless) society, in which one's sexual anatomy is irrelevant to who one is, what one does, and with whom one makes love. (Rubin 1975:204)

Även om Rubin (1975:168) anser att ett kön/genus-system i teorin kan vara jämlikt har de flesta kända exempel inte varit det. Därför är Rubins utopi det genuslösa samhället. Men vad innebär ett genuslöst samhälle? Rubin har ju tidigare menat att det inte finns något naturligt sätt att organisera kön och sexualitet på, att varje samhälle måste ha något typ av kön/genus-system där den naturliga könsliga sexualiteten omformas socialt till genus. Moi (1999:29) lyfter hur Rubins framtidsvision påminner mycket om Beauvoirs vision om ett samhälle där kvinnor slutar att vara den Andre. Både Beauvoirs kritik av patriarkala kvinnoideal och Rubins kritik av kön/genus-systemet, menar hon, bär drag av den marxistiska ideologikritiken, där ideologin kritiseras som naturaliserande av sociala maktförhållanden. Detta drag finns också hos den kritiska realismens förklarande kritik. Moi framhåller också att gemensamt för Beauvoirs och Rubins framtidsvision av ett jämlikt samhälle är tanken att oavsett de biologiska skillnader som existerar mellan könen kan de inte ligga till grund för och legitimeras några särskilda sociala strukturer.

Butler går så långt som att erkänna biologins existens, men utan att erkänna dess strukturer som skulle kunna påverka det diskursiva. Allt teoretiskt fokus hamnar istället på det diskursiva och det diskursivas makt över det materiella. Denna marginalisering av det materiellas roll och en negativ syn på dess begränsningar, gör det enligt Gunnarsson (2013:78) omöjligt att skilja mellan naturliga, nödvändiga begränsningar i människans existens, och förtryckande begränsningar. Gunnarsson (2013:59) framhåller vidare att Butler avfärdar möjligheten att vissa diskursiva exkluderingar beror på verkliga gränsdragningar i varandet och inte politiska diskursiva konstruktioner. Gunnarsson menar att det vore absurt att hävda att påståendet att män inte kan föda barn är en politisk exkluderingsakt när det hänvisar till faktiska exkluderande strukturer som existerar i världen, oavsett vad vi tänker om dem.

Enda sättet för Butler att undvika biologisk determinism tycks ha varit att förneka att biologin alls har någon betydelse för det sociala livet. Gunnarsson (2013:104, 106) menar att man när man förnekar eller undviker biologi misslyckas med att kritisera biologisk determinism. Detta genom det implicita antagandet att om biologi skulle tas hänsyn till så skulle det resultera i biologisk determinism. Sayer (2000:98) är inne på samma spår och menar att radikal socialkonstruktivism resulterar i social determinism där biologiska nödvändigheter inte har någon plats. Istället för att

erkänna naturliga krafter som potentialer och begränsningar ses de som determinerande, om de ska tas hänsyn till, och utvägen blir därför att vända sig enbart till det sociala. Som Sayer (2000:99) argumenterar utifrån ett kritiskt realistiskt perspektiv, den som vill hävda att kroppar har vissa essentiella egenskaper behöver inte anta att det råder ett determinerande samband mellan en biologisk essens och ett särskilt beteende, utan någon form av tolkning eller social konstruktion. Vi människor har många biologiska krafter som kan aktiveras, tolkas och socialt konstrueras på många olika sätt. Möjligheterna för människans sexuella praktiker är alltså många, men alla härrör på något sätt ur naturliga icke-sociala strukturer, potentialer och begränsningar, och ingen praktik är därför mindre naturlig (och inte heller mindre social) än någon annan. Detta sätt att resonera på blir både mer förankrat i den mänskliga naturen, och har samtidigt frigörande potential eftersom det också erkänner människans sociala natur:

People, as language-using, meaning-creating beings, are able to change themselves, their social relations and their environments, and hence are able to transform the ways of acting, relating and thinking that hold at any particular time. This is an essential feature of human beings. (Sayer 2000:97)

Detta kan ses i relation till Beauvoir och hennes betoning av människans särställning som transcendens som skapar möjlighet till frigörelse. Där jag upptäckte problem i hennes ramverk gällande extern relevans var hur kvinnans särskilda position inte utgör någon grund för politisk kamp, och ibland ses som determinerad till immanens. Hos Rubin fanns inga större spänningar eller problem med att begreppsliggöra feministisk frigörelse. Det beror sannolikt på att jag inte identifierade några betydande spänningar eller motsägelser i hennes teoretiska ramverk och dess ontologiska antaganden om människans (könade) natur. Hos Butler var den största bristen på extern relevans att hon inte erkänner biologins strukturerande och begränsande roll och inte heller en naturlig sexualitet, vilket underminerar möjligheterna att begreppsliggöra feministisk frigörelse. De spänningar och problem som fanns hos Grosz rörde hennes glorifierande av förändring och oförutsägbarhet utan att ta hänsyn till naturens begränsningar, och utan att göra normativa anspråk.

---

3 Slutsatser

Genom att studera fyra feministiska teorier och deras förhållningssätt till människans (könade) natur i en analys av deras ontologiska antaganden har jag, med stöd av ett kritiskt realistiskt

ramverk, kunnat identifiera ett antal problem och spänningar för att begreppsliggöra feministisk frigörelse. Till de mest problematiska, sett till intern koherens och extern relevans, hör Butlers epistemiska felslut där verklighetens materiella och naturliga strukturer och mekanismer reduceras till diskurs och Grosz glorifierande av förändring och oförutsägbarhet utan normativa anspråk. De teoretiseringar som jag anser vara mest hållbara sett till intern koherens och extern relevans, med avseende på de ontologiska antaganden som görs om människans (könade) natur i relation till feministisk frigörelse, är Beauvoir och Rubin som gör distinktioner mellan kön och genus och/eller natur och kultur. Kön/natur får en villkorande men inte determinerande roll för genus/kultur. Om vi inte gör dessa distinktioner analytiskt får vi dels svårare att studera relationen dem emellan, och dels svårare att begreppsliggöra feministisk frigörelse. Och om vi inte värderar överskridande av människans (könade) natur normativt, utifrån vad som är önskvärt feministiskt men även utifrån den mänskliga naturens begränsningar och potentialer, kan vi inte heller begreppsliggöra feministisk frigörelse på ett hållbart sätt.

Jag håller med Gunnarsson (2013:121) när hon önskar fler teoretiseringar av naturen som begripliggör de materiella strukturer som könade maktrelationer hämtar kraft ifrån, hur vår (könade) natur begränsar oss såväl som möjliggör vår kamp mot begränsningarna, och hur en feministisk framtid skulle kunna och borde se ut sett till våra särskilda behov och potentialer som människor. Jag menar även att vi behöver begreppsliggöra könsskillnad, som både transhistorisk och historisk kontingent nödvändighet, för att kunna politisera aktuella problem som till exempel nedrustning av förlossningsvården, hotad aborträtt och nedprioriterad forskning på typiska kvinnosjukdomar.

---

4 Litteratur

- Alaimo, Stacy och Hekman, Susan (red) (2008). *Material Feminisms*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Bhaskar, Roy och Collier, Andrew (1998). "Introduction: Explanatory critiques" i Archer, Margaret, Bhaskar, Roy, Collier, Andrew, Lawson, Tony och Norie, Alan (red.) (1998). *Critical Realism: Essential Readings*. London & New York: Routledge.
- Beauvoir, Simone de (1949/2015). *Det andra könet*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedts pocket.
- Butler, Judith (1990/2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Butler, Judith (1994/2000). "'Sexual traffic' Ett samtal med Gayle Rubin", *Tidskrift för Genusvetenskap* nr 2:2000, s. 49-62.
- Carlson, Åsa (2001). *Kön, kropp och konstruktion: en undersökning av den filosofiska grunden för distinktionen mellan kön och genus*. Diss. Stockholm : Univ., 2001.
- Danermark, Berth, Ekström, Mats, Jakobsen, Liselotte, Karlsson, Jan Ch. (2003). *Att förklara samhället. 2.*, [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Gatens, Moira (2003) "On Beauvoir and biology: a second look" i *The Cambridge Companion to Simone de Beauvoir*, Card, Claudia (red.), Cambridge: Cambridge University Press, s. 266-285.
- Gemzöe, Lena (2014). *Feminism. 2.*, [uppdaterade] uppl. Stockholm: Bilda.
- Gothlin, Eva (2010/2001). "Simone de Beauvoirs existentiella fenomenologi och historiefilosofisk i *Le Deuxième Sexe*" i Björk, Ulrika, Folkmarson Käll, Lisa (red), *Stil, kön, andrahets : tolv essäer i feministisk filosofi*, Göteborg: Daidalos, s. 101-114.

- Gothlin, Eva (2015). "Förord" i Beauvoir, Simone de, *Det andra könet*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedts pocket.
- Grosz, Elisabeth (2005) . *Time travels: feminism, nature, power*, Durham: Duke University Press.
- Grosz, Elisabeth (2011). *Becoming undone: Darwinian reflections on life, politics, and art*, Duke University Press, Durham.
- Gunnarsson, Lena (2013). *On the ontology of love, sexuality and power: towards a feminist-realist depth approach*. Diss. Örebro : Örebro universitet, 2013.
- Hull, Carrie (2006). *The ontology of sex: a critical inquiry into the deconstruction and reconstruction of categories*. London: Routledge.
- Jónasdóttir, Anna G. (2003/1991). *Kärlekskraft, makt och politiska intressen: en teori om patriarkatet i nutida västerländska samhällen*, Göteborg: Daidalos.
- Lindberg, Helen (2009). *Only Women Bleed?: A Critical Reassessment of Comprehensive Feminist Social Theory*. Diss. Örebro : Örebro universitet, 2009.
- Lundgren-Gothlin, Eva (1991). *Kön och existens: studier i Simone de Beauvoirs Le deuxième sexe*. Diss. Göteborg : Univ.
- Moi, Toril (1994) *Simone de Beauvoir: the making of an intellectual woman*, Blackwell, Oxford.
- Moi, Toril (1999). *What is a woman?: and other essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Mortensen, Ellen (2007). "Inledning" i Butler, Judith, *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.

Rubin, Gayle (1975) "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex", i Reiter, Rayna (Red): *Toward an anthropology of women*. New York: Monthly Review Press. s. 157-210.

Sayer, Andrew (2000). *Realism and social science*. London: SAGE.

Soper, Kate (1995). *What is nature?: culture, politics and non-human*. Oxford: Blackwell.